

**OPAS
NUORTEN TOIMINNAN
SUUNNITTELUUN**

SISÄLTÖ

Johdanto	3
Toiminnassa huomioitavaa	4
Miten toiminta tukee Suuri ihme - rippikoulusuunnitelman tavoitteita ja periaatteita?.....	5
Kuinka toiminnassa toteutetaan turvallisen toiminnan periaatteita?.....	8
Miten toiminnasta saadaan saavutettavaa kaikille?.....	11
Kuinka suunnitella eettistä toimintaa?...14	
Miten kohdata nuoria verkossa?	16
Miten otetaan selville mitä nuoret haluavat?.....	18
Loppusanat	19

JOHDANTO

Opas nuorteniltojen suunnitteluun on luotu seurakunnille tukemaan toiminnan suunnittelua. Oppaaseen on koottu yhteen runsaasti tämän päivän nuorisotyötä ohjaavia raameja ja huomioita, joita tulee ottaa huomioon toimintaa suunniteltaessa. Tiedot ja ohjeet toiminnan suunnitteluun ovat peräisin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ajantasaisista asiakirjoista ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ylläpitämiltä sivustoilta. Opas auttaa toiminnan suunnittelussa, sillä keskeisimmät huomiot löytyvät samasta paikasta ja ovat selkeään muotoon koottu.

Opas on syntynyt osana opinnäytetyötä, jonka yhteistyötahona on toiminut Espoonlahden seurakunta. Aluksi oppaassa käsitellään, millaista taustatietoa on hyvä olla, ennen kuin aloitetaan toiminnan suunnittelua tarkemmin. Seuraavaksi edetään toiminnan suunnittelun keskeisiin osa-alueisiin, joita toimintaa suunniteltaessa on hyvä pysähtyä pohtimaan. Teemat etenevät laajemmasta suppeampiin sisältöihin.

Oppaassa käytetyt lähteet löytyvät jokaisen teeman lopusta. Niistä voi käydä lukemassa lisää teemoihin liittyen.

TOIMINNASSA HUOMIOITAVAA

Nuortenillat ja muu nuorisotoiminta koostuvat hyvin monista eri palasista, jotka eivät aina näy ulospäin. Tässä oppaassa mainittujen teemojen lisäksi toimintaa ohjaavat myös esimerkiksi seurakuntien strategiat ja visiot. Jotta toiminta vastaisi 2020-luvun odotuksia, tulee sen suunnittelussa huomioida monia toimintaa ohjaavia tekijöitä. Myöhemmin oppaassa lähestytään näitä teemoja tarkemmin ja käytännön esimerkkien avulla.

TOIMINTAA OHJAAVAT:

RIPPIKOULUSUUNNITELMAN TAVOITTEET

- Rippikoulusuunnitelma ohjaa koko seurakunnan nuorisotyötä.

TURVALLISUUS

- Kokonaisvaltaista turvallisuutta rakennetaan fyysisen, henkisen, sosiaalisen, hengellisen sekä sukupuoli- ja seksuaaliturvallisuuden palasista.

SAAVUTETTAVUUS

- Toiminnassa huomioidaan erityistarpeet ja jokaisen yhtäläiset mahdollisuudet osallistua toimintaan.

EETTISYYS

- Nuorisotyötä ohjaavat ammattieettiset ohjeet.

DIGITALISAATIO

- Digitalisaatio tuo mukanaan runsaasti mahdollisuuksia, mutta niin myös vastuuta.

NUORTEN KIINNOSTUKSEN KOHTEET

- Toimintaa järjestetään nuoria varten ja asiakaslähtöinen toimintamalli ottaa nuoret aktiivisesti mukaan kehittämään toimintaa.

MITEN SUURI IHME – RIPPIKOULUSUUNNITELMAN TAVOITTEET JA PERIAATTEET TUKEVAT TOIMINTAA?

Rippikoulusuunnitelma tukee nuorten kokonaisvaltaista kasvua ja tukee siten koko kirkon nuorisotyötä. Rippikoulu vahvistaa nuorten uskoa kolmiyhteiseen Jumalaan ja varustaa heitä elämään kristittyinä. Toiminnassa huomioidaan nuorten osallisuus ja oikeus, tunne ja kokemus, hengellisyys, eettisyys, tietosisältö ja kirkon jäsenyys. Rippikoulusuunnitelman tavoitteet ohjaavat toimimaan nuorten kanssa yhdessä ja mahdollistamaan merkityksellisiä tilanteita uskon äärellä.

Otetaan nuoret mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen.

- Pidetään nuorten kanssa toiminnan suunnitteluhetkiä.
- Laitetaan seinälle kalenteri nuortenilloista, johon täytetään, mitä milloinkin tehdään.
- Pyydetään nuoria ohjaamaan toimintaa nuortenilloissa.

Suunnitellaan ja toteutetaan messuja ja hartauksia nuorten kanssa.

- Nuoret voivat suunnitella nuorisotoiminnan hartauksia ja jumalanpalveluksia yhdessä työntekijöiden kanssa.
- Pyydetään nuoria avustamaan esimerkiksi lukutehtäviin jumalanpalveluksiin ja hartauksiin.
- Sunnuntain messu voidaan toteuttaa välillä nuorten suunnittelemana.
- Luodaan nuorille mahdollisuuksia kokeilla erilaisia tapoja hengellisyyteen ja uskonelämän hoitamiseen. Toteutetaan esimerkiksi hartauksia painottuen musiikkiin, hiljaisuuteen tai kehollisuuteen.

Annetaan mahdollisuus palautteenantoon.

- Pyydetään nuoria täyttämään palautekyselyitä leirien ja muun toiminnan jälkeen.
- Nuorille myös korostetaan, että aina saa tulla kertomaan mielipiteitä ja antamaan palautetta.
- Palaute ja mahdollinen kritiikki huomioidaan ja tehdään palautteen mukaan muutoksia toimintaan.
- Arvioidaan toimintaa myös itse, esimerkiksi sanattoman viestinnän ja toiminnan ilmapiirin perusteella.

Mahdollistetaan ympäristö, jossa nuoret voivat pohtia kysymyksiä itsestään, toisistaan, elämästä ja uskosta.

- Ei rajoiteta keskustelunaiheita, jotta nuoret voivat keskustella heille tärkeistä asioista (hyvän maun rajoissa).
- Jos nuori nostaa jonkun aiheen (vaikeankin), tartutaan siihen, kysytään ja kuunnellaan nuorta.
- Ajankohtaisia aiheita voidaan käsitellä ja niiden herättämistä ajatuksista voidaan keskustella.

Toimitaan esimerkkinä lähimmäisen rakkaudesta ja kristittyjen yhteisöstä.

- Toimitaan nuorten kanssa yhdenvertaisesti ja tasa-arvoisesti.
- Huomioidaan kaikki nuoret. Jotkut nuoret voivat viedä enemmän tilaa kuin toiset, mutta kaikki ovat yhtä tärkeitä.
- Toiminta on avointa kaikille.
- Rohkaistaan kaikkia osallistumaan yhteiseen toimintaan pakottamatta ketään. Katsotaan, että kukaan ei jää yksin.
- Mietitään millaista on tulla nuorteniltan ensimmäistä kertaa tai yksin.
- Puututaan herkästi kiusaamiseen.

Suuri ihme -rippikoulusuunnitelma 2017:

- <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/rippikoulu/suuri-ihme-rippikoulusuunnitelma>

Esimerkkejä erilaisiin hartauksiin

- Hartaus hiljaisuudessa
 - https://www.nuoret.fi/nuoret/nuorisotyon_ammattilaisille/kuukauden_loyto/hartaus_hiljaisuudessa.1352.blog
- Hiljaisuuden joogan lyhyitä harjoituksia ja rukouksia
 - <https://vimeo.com/user113821331>
- Satuhieronta: kertomus yhdistetään kosketukseen ja elämyksellisyys lisääntyy
 - Esimerkki satuhieronnasta raamatunkertomuksen mukaan
<https://satuhieronta.fi/kun-nooan-arkista-syntyi-satuhieronta/>

Linkkejä palautekeräykseen:

- Answergarden: muodostaa sanapilven vastauksista, mistä näkee helposti mitä sanoja on vastattu eniten
 - <https://answergarden.ch/>
- Flinga: interaktiivinen viestiseinä, jossa voi jakaa ajatuksia ja äänestää vastauksista
 - <http://www.nordtouch.fi/flinga/qards/skriptit/>
 - <https://demo.flinga.fi/>
- Mentimeter: voi tehdä esimerkiksi äänestyksiä, kyselyitä ja sanapilviä
 - <https://www.mentimeter.com/>

KUINKA TOIMINNASSA TOTEUTETAAN TURVALLISEN TOIMINNAN PERIAATTEITA?

Turvallinen seurakunta -asiakirjassa korostetaan, kuinka turvallisuuden tulee olla kokonaisvaltaista eli fyysistä, henkistä, hengellistä, emotionaalista, sosiaalista ja seksuaalista turvallisuutta. Tässä on vinkkejä, joiden avulla toiminnasta voi suunnitella tietoisesti turvallisempaa.

Seksuaalinen turvallisuus ja sukupuoliturvallisuus

- Ei oleteta sukupuolta tai seksuaalista suuntautumista. Käytetään neutraaleja ilmaisuja tai kysytään suoraan, miten henkilö haluaa tulla kohdatuksi.
- Huomioidaan, että toiminta ei ole ainoastaan tytöille tai pojille kategorisoitua, vaan sopii kaikille. Toimintaa ei tule kategorisoida "tyttöjen/poikien toiminnaksi", sillä se sulkee suuren osan osallistujista pois. Toisinaan myös jaotellut ryhmät ovat turvallisuuden tunteen kannalta perusteltuja.
- Hankitaan tietoa! Kaikkea ei tarvitse tietää valmiiksi, sillä paras tapa ymmärtää toista on kysyä hänen oma näkemyksensä. Vastaaminen on kuitenkin jokaiselle ehdottoman vapaaehtoista. Jos tulee tehtyä virhe, se tulee tunnistaa ja olla valmis kuuntelemaan muita.

Henkinen ja sosiaalinen turvallisuus

- Kunnioitetaan jokaisen yksilöllisyyttä ja tasavertaisuutta. Annetaan jokaiselle mahdollisuus olla oma itsensä ja huomioidaan, että jokainen saa yhtäläisen mahdollisuuden osallistua toimintaan ja olla osa ryhmää.
- Puututaan vahvasti kaikkeen kiusaamiseen ja syrjintään. Ei hyväksytä hiljaisesti ja otetaan vakavasti kaikki loukkaava ja vahingollinen käytös.
- Toiminnassa huomioidaan, että kaikilla on paikkansa ryhmässä.
- Jaetaan osallistujat esimerkiksi satunnaisiin ryhmiin, jolloin kaikki pääsevät suoraan mukaan. Ryhmän sekoittuminen lisää osallisuuden ja yhteisöllisyyden tunnetta, vaikka ei olisi omaa kaveriporukkaa paikalla.
- Huomioidaan, että toiminta on kulttuurisensitiivistä eli kulttuurien moninaisuus saa olla esillä ja sitä kunnioitetaan.

Hengellinen turvallisuus

- Kaikki toivotaan tervetulleeksi.
- Ei tiedetä tai oleteta toisen puolesta. Kuunnellaan ja kuljetaan rinnalla.
- Huolehditaan jokaisen hengellisestä turvallisuudesta. Vaikka kyse on seurakunnan toiminnasta, ketään ei pakoteta osallistumaan.
- Sanoitetaan hengellisen tapahtuman kulkua riittävästi etukäteen.
- Ei arvoteta uskontoja tai kenenkään omaa uskoa.
- Toiminnassa esiintyvissä teemoissa huomioidaan arat aiheet sekä pyritään inklusiivisiin menetelmiin ja aiheisiin. Varmistetaan, että kaikki tietävät, mistä puhutaan ja huomioidaan, että aiheet ovat sellaisia, joihin kaikkien on helppo osallistua.

Fyysinen turvallisuus

- Jokaisella on oikeus fyysiseen koskemattomuuteen. Puututaan kaikkeen fyysiseen kaltoinkohteluun.
- Toimintaa suunnitellessa huomioidaan tilan soveltuvuus kaikkien osalta. Huomioidaan myös fyysisesti rajoittuneiden turvallisuus.
- Toimintaa suunnitellessa huomioidaan, millaisia tehtäviä valitaan. Kunnioitetaan jokaisen henkilökohtaisia rajoja kiinnittämällä huomiota siihen, vaativatko toiminnat muun muassa toisiin koskemista tai "itsensä nolaamista".

Tiedon lisääminen ehkäisee loukkaamasta ketään puutteellisen tietämyksen vuoksi. Työntekijänä on tärkeää tietää perusasiat esimerkiksi sukupuoleen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyvissä asioissa.

Täältä voit löytää lisää tietoa:

- Turvallinen seurakunta
 - <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/turvallinen-seurakunta>
- Seta (Sateenkaaritietoa ja -sanastoa)
 - <https://seta.fi/>
- Trasek (tietoa transihmisistä ja heidän oikeuksistaan)
 - <http://trasek.fi/>
- Nuorten Exit (tietoa, ohjeita ja materiaalia seksuaalisuudesta nuorille ja ammattilaisille)
 - <https://nuortenexit.fi/>

MITEN TOIMINNASTA SAADAAN SAAVUTETTAVAA KAIKILLE?

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon saavutettavuusohjelmassa nostetaan esille, kuinka kirkko on jokaiselle avoin eikä ketään syrjitä. Saavutettavuuden tukemiseksi poistetaan liikkumiseen, näkemiseen, kuulemiseen ja ymmärtämiseen liittyviä rajoitteita. Saavutettavuuden osa-alueita ovat asenteelliset, fyysiset, viestinnälliset, taloudelliset ja päätäntävaltaan liittyvät esteet ja niiden poistaminen.

Viisi kohtaa, joiden avulla voi arvioida, onko suunniteltu ohjelma saavutettavaa:

1. Onko toimintaan osallistuminen mahdollista kaikille?

- Valitaan toiminta sen mukaan, että kaikki voivat osallistua.
- Mahdollistetaan eri tapoja osallistua. Sovelletaan sääntöjä ja menetelmiä, jotta osallistuminen on kaikille mahdollista. Sisältöjä voidaan soveltaa esimerkiksi niin, että toiminta tapahtuu yhdessä tilassa ja tehtävät on valikoitu osallistujien toimintakyvyn mukaisesti. Raamatun lukemista vaativissa tilanteissa voidaan hyödyntää Selkoraamattua.

2. Ovatko ohjeet selkeät ja kaikille ymmärrettävissä?

- Annetaan yksinkertaiset ohjeet ja pyritään selventämään niitä tarvittaessa.
- Annetaan mahdollisuus kysyä ja tarkentaa.
- Harjoituskierrros! Näytetään mallia ja annetaan aikaa tutustua toimintaan.
- Varmistetaan, että ohjeet ovat eri keinoin tavoitettavissa. Annetaan ohjeet suullisesti, luettavassa muodossa tai esimerkiksi kuvina.

3. Onko kommunikointi eri tavoin mahdollistettu?

- Mahdollistetaan kaikille tasa-arvoinen kohtaaminen ja kuulluksi tuleminen eri kommunikaatiomenetelmillä. Kommunikoida voi esimerkiksi suullisesti, kirjallisesti, kuvien avulla, viittomalla tai eri kommunikaatiovälineillä.
- Useampaa kommunikoinnin keinoa yhdistämällä viesti on helpommin ymmärrettävissä.

4. Onko toiminnasta informoitu kaikkia tasapuolisesti ja eri menetelmillä?

- Huolehditaan, että informaatiota on välitetty kaikille saatavilla olevilla alustoilla, kuten seurakunnan omilla sivuilla tai Instagramissa. Vältetään ainoastaan esimerkiksi suljetuissa keskusteluryhmissä informointia.
- Varmistetaan, että informaatio on saavutettavissa kaikille, joita se koskee. Muistetaan myös ne, jotka eivät aktiivisesti ole osana seurakunnan toimintaa.
- Tarkistetaan, että etäkokoontumisiin osallistumista varten tarvittavat linkit ja osallistumisohjeet ovat julkisesti saavutettavissa.
- Sosiaaliseen mediaan päivitysten tekemisessä on tärkeää huomioida kuvien, tekstien ja videoiden saavutettavuusvaatimukset. Esimerkiksi värien valinnalla, tekstitysten lisäämisellä, tekstin koolla ja yleisesti selkeällä kielellä sisällöstä saadaan saavutettavampaa.

5. Onko asenteiden merkitys toiminnassa huomioitu?

- Tunnistetaan itsessä olevat asenteet ja ollaan valmiita muuttamaan niitä.
- Hankitaan lisää tietoa ja kokemuksia epävarmuutta aiheuttavista asioista. Tietoisuuden lisääntyminen poistaa ennakkoasenteita.
- Ollaan avoimia uusille ja vieraille asioille. Kokeillaan rohkeasti uusia asioita.
- Rakennetaan tietoisesti koko yhteisöstä asenteellisesti saavutettavaa lisäämällä tietoa, kokemuksia ja näyttämällä esimerkkiä.

Apua esimerkiksi kommunikoinnin tueksi:

- <https://verneri.net/yleis/kommunikointi>
- <https://papunet.net/materiaalia>
- <https://papunet.net/tietoa/>

Lisää tietoa kehitysvammaisuudesta:

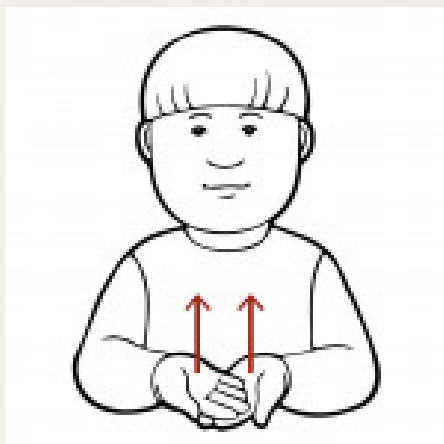
- <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus>

Kirkon saavutettavuusmateriaaleja:

- Saavutettavuusohjelma - <https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/saavutettavuus/saavutettavuusohjelma>
- Kirkon selkokielliset sivut - <https://selko.evl.fi/>
- Selkoraamattu (Pertti Rajala, 2012)

Saavutettavuusvaatimukset digipalveluissa:

- <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/digipalvelulain-vaatimukset/>

(Kommunikaatiota tukevia kuvia sanalle auttaa. Kuvien lähde: Papunet.net)

KUINKA SUUNNITELLAAN EETTISTÄ TOIMINTAA?

Nuorten kanssa toimiessa eettisyys on tärkeää ja sitä ohjaa kirkon nuorisotyönohjaajien eettiset ohjeet (KNT) sekä Nuoret seurakuntalaisina -asiakirja. Kirkon nuorisotyönohjaajan ammattietiikan periaatteita ovat rehellisyys, oikeudenmukaisuus, armahtavuus ja elämän ja luomakunnan kunnioittaminen. Periaatteiden mukaan toimiessa toimintaan on helppo tulla mukaan.

Kaikki toiminta on vapaaehtoista.

- Voi olla mukana seurakunnan toiminnassa, vaikka ei halua osallistua hengelliseen toimintaan.
- Jokainen saa sanoa, jos toiminta ei tunnu kivalta ja lopettaa kesken.

Selvennetään kaikille osallisille, mistä on kysymys ja mihin he ovat osallistumassa.

- Kerrotaan mitä toiminta pitää sisällään ja sen jälkeen nuoret voivat päättää haluavatko tulla mukaan.

Osoitetaan nuorille hyväksyntää, välittämistä sekä kiinnostusta heidän kysymyksiään kohtaan.

- Kysellään nuorilta, miten heillä menee.
- Otetaan nuorten huolet vakavasti.
- Annetaan aikaa nuorille, jotka haluavat keskustella, vaikka olisi vaikea aihe.

Toimitaan lapsille ja nuorille turvallisina, vastuullisina aikuisina ja esikuvina.

- Kohdellaan kaikkia hyvin ja puututaan, jos joku ei toimi näin.
- Näytetään esimerkkiä, kuinka puhutaan toisille.
- Huomioidaan, minkälaisia sanavalintoja käytetään tai miten puhutaan eri ihmisryhmistä.

Tuetaan lasten ja nuorten oman identiteetin löytämistä ja hengellistä kasvua.

- Kaikki saavat olla juuri sellaisia kuin ovat.
- Tuetaan nuoria vaikeissa asioissa, kuten seksuaalisuuteen tai sukupuoleen liittyvissä asioissa.
- Mahdollistetaan nuorille erilaisia hengellisiä kokemuksia ja uskonelämän hoitamisen muotoja.

Kirkon nuorisotyön eettiset ohjeet:

- <https://www.knt.fi/liitto/perustietoa/eettiset-ohjeet/>

Nuoret seurakuntalaisina -kehittämisasiakirja:

- <https://evl.fi/documents/1327140/51750376/Nuoret+seurakuntalaisina+-kehittämisasiakirja.pdf/2bbd7ddc-10c1-8290-d1b1-dd812bfb48ec?t=1558512820000>

MITEN KOHDATA NUORIA VERKOSSA?

Digitalisaatio luo mahdollisuuksia nuorisotyöhön. Yhä enemmän nuoret käyttävät sosiaalista mediaa ja sieltä heidät on myös helpoimmin tavoitettavissa. Nuorisotyössä kannattaakin nähdä vaivaa nuorille mainostamiseen ja heidän tavoittamiseen sosiaalisen median avulla. Se on helppoa ja saavuttaa paljon nuoria kerralla. Toimiessaan verkossa työntekijällä on vastuu huolehtia digitaalisesta turvallisuudesta. Sosiaalinen media toimii myös nykyaikana kohtaamisen alustana yhtä lailla kuin lähitapaamiset.

Seurakunta toimii mediassa kasvattajana:

- Rohkaistaan nuoria käyttämään tietoteknisiä laitteita ja alustoja turvallisesti ja positiivisiin asioihin.
 - Esimerkiksi luovuuden harjoittamiseen (valokuvaus, digitaaliset rastiradat, sisällön tuottaminen seurakunnalle).
- Seurakunnan läsnäolo somepalveluissa lisää osallisuutta, vahvistaa seurakunnan roolia ihmisten arjessa ja lisää saavutettavuutta.
- Laadukas mediakasvatus lähestyy nykyajan digitaalista maailmaa positiivisen kautta nostamalla esiin sen mahdollisuudet, hyödyt ja ilot. Kieltojen avulla lähestyminen tekee siitä uhkaavaa ja mahdollisesti myös enemmän houkuttelevaa.
- Nuoren minäkuvaa ja itsetuntoa tukemalla, rohkaisemalla auttamaan muita ja puuttumalla kiusaamiseen jyrkästi huolehditaan nuorten digitaalisesta turvallisuudesta.

Ideoita, joita etänuortenilloissa voisi toteuttaa:

- Verkkomoninpelit
- Alias, Piirrä ja arvaa, Hirsipuu, Laivanupotus
- Levyraati
- Kymppitonni

Verkossa on saatavilla sivustoja, joilla voi pelata myös ilmaiseksi joitakin seurapelejä, joita voi käyttää esimerkiksi nuorteniltojen ohjelmana. Tässä muutama sivusto vinkiksi:

- Board Game Arena: <https://fi.boardgamearena.com/lobby>.
- Hirsipuu: <https://hirsipuu.com/>
- Piirrä ja arvaa: <https://skribbl.io>
- Useita pelejä: <https://store.steampowered.com/>
- UNO: <https://app.houseparty.com/>
- UNO, Piirrä ja arvaa: <https://www.crazygames.fi/>

Turvallisesta netinkäytöstä voi lukea lisää:

- Turvallinen seurakunta
 - <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/turvallinen-seurakunta>

MITEN OTETAAN SELVILLE MITÄ NUORET HALUAVAT?

Kun toimitaan nuorten kanssa, on tärkeää ottaa nuorten mielipiteet huomioon. Otetaan nuoret mukaan ja kuunnellaan nuoria, kun mietitään, millaista toimintaa nuorteniltoihin halutaan. Mietitään yhdessä ja annetaan nuorille ääni. Työntekijät voivat ottaa selvää uusista asioista ja mahdollisuuksista, joita nuorten kanssa voidaan tehdä. Verkostoidutaan lähiympäristöön ja mahdollistetaan näin enemmän.

Keinoja ottaa nuoret suunnitteluun mukaan

- Joka toimintakauden alussa istutaan nuorten kanssa alas ja kerätään ylös ideoita, joita nuoret toivoisivat toteutettavan nuortenilloissa tai muuten toiminnassa. Samalla nuoret voivat ottaa jonkun nuortenillan toiminnan suunniteltavaksi ja toteuttavaksi.
- Toivotut ideat asetetaan heti kalenteriin (voi olla vain fläppipaperi seinällä tms.), sillä silloin niihin tartutaan aktiivisesti ja suunnitellut sisällöt myös toteutetaan. Kalenteri voi olla aina esillä.
- Nuorilla on aina mahdollisuus tulla ehdottamaan toimintaa tai toteuttamaan sitä.
- Nuorilta voi kerätä myös nettikyselyllä ideoita ja toiveita. (ks. s. 7)
- Kerätään palautetta toiminnasta ja reagoidaan siihen.
- Voidaan tehdä retkiä lähelle ja hyödyntää lähellä olevia palveluja, esim. urheilukenttää tai keilausta.

LOPPUSANAT

Tämä opas syntyi meidän henkilökohtaisesta halusta nostaa esiin merkittäviä näkökulmia ja tuoda ne lähestyttävään muotoon. Uskomme kuitenkin vahvasti siihen, että kertaaminen ja itsensä uudelleen haastaminen ovat tärkeitä osia ammatillisuutta. Toivommekin, että opas voisi toimia eräänlaisena muistutuksena ja mahdollisesti vinkkilistana nuorisotyössä.

Kiitos!

Jenni Karvinen ja Reetta Korhonen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
2021

